

a.

Taal & Muziek

● Inleiding

De vakdocent muziek komt zingend de klas binnen met haar gitaar. De kinderen van groep 3 springen met blijde gezichten op als ze haar zien. Ze weten al wat de bedoeling is: in een rij bij de deur gaan staan en dan zingend meelopen door de gang naar het speellokaal voor de muzieklles. De juf hoeft niets uit te leggen, ze kennen het liedje al. Een vrolijke rij gaat zingend door het schoolgebouw. In het speellokaal zegt de juf: 'In een kring staan!' Dat doen de kinderen. Ze kijken heel goed naar de juf. Die zegt niets meer, maar klapt ritmisch twee keer in haar handen. De kinderen klappen haar na, sommigen hebben het ritme meteen te pakken, anderen klappen er net naast. Er volgen andere bewegingen waarbij het lichaam als trommel gebruikt wordt: op je dijen slaan of op andere lichaamsdelen, met je voet stampen, voor of achter je lijf klappen. De juf doet het voor, de kinderen doen het na. Alles in een duidelijk ritme, dat door steeds meer kinderen goed gevolgd wordt.

Een groep leerlingen krijgt een darbuka-les. Ze zitten in een halve cirkel met hun darbuka's voor zich en kijken naar de vakdocent die voor de cirkel zit met zijn darbuka. Hij steekt een arm de lucht in en kijkt de kring rond: concentratie. Dan laat hij zijn hand neerkomen op de trommel. Onmiddellijk doen de kinderen hem na. Steeds komt hij met een iets andere roffel, ze moeten heel goed luisteren en kijken om hem na te kunnen doen. Afwisselend hoor je de darbuka van de vakdocent, compact en ritmisch, en een waterval van ongelijke roffels daarna van de groep kinderen.

Voor je ligt het lesmateriaal *Muziek is een Taal* van Aslan Muziekcentrum in samenwerking met Stichting Taalvorming voor de vakdocent op de basisschool.

Het zijn liederen, taalstrategieën en lesideeën uit het werkveld, getoetst in de praktijk. De vakdocenten van Aslan Muziekcentrum werken met plezier met dit lesmateriaal en dat is de reden om het ook beschikbaar te stellen voor andere vakdocenten en geïnteresseerden.

Muziek is ritme, muziek is toonhoogte en melodie, muziek is geluid. Actief bezig zijn met muziek betekent: luisteren en doen. Je lichaam, je stem of een instrument gebruiken. Dat zie je duidelijk in de eerder beschreven lesfragmenten. Het lijkt wel of taal daarin geen rol speelt. De docent legt weinig uit, maar doet iets voor wat de leerlingen nadoen en daardoor gaan begrijpen. Het maakt de muzieklles voor alle leerlingen spannend en effectief, ongeacht hun taalniveau. Muziek lijkt een eigen taal die iedereen begrijpen kan, ondanks cultuurverschillen.

Waarom zou je als vakdocent aandacht besteden aan taal in de muzieklles? Je zou kunnen denken dat taal de muzikale beleving verstoort. Het bijzondere van muziek is juist dat je het niet hoeft te vertalen of uit te leggen, omdat het een niet-talig deel van jezelf aanspreekt. Aan de andere kant hebben taal en muziek ook veel gemeen. Ze bestaan allebei uit betekenisvolle klanken. Zowel bij tonale muziek als taal heeft de klank, ritme en frasering van een (muzikale) zin invloed op hoe een luisteraar, vaak onbewust, verbanden legt in wat hij hoort. Zo is hij in staat om de opbouw in een muziekstuk of zin te herkennen. Muziek kun je in het onderwijs ook beschouwen als een zaakvak waarover je – gebruikmakend van taal – kunt lezen en lesgeven. In de muzieklles wordt, net als in elke les, ook gepraat. De vakdocent praat met de leerlingen en de leerlingen praten met elkaar. Er zijn dus allerlei verbindingen. We bekijken hieronder welke verbindingen benut kunnen worden om leerlingen op de basisschool zowel in muziek als in taal vooruit te helpen.

Aslan Muziekcentrum heeft gekozen voor groep 1 tot en met 4 omdat de taalontwikkeling hier begint.

● Taal leren tussen 0 en 12 jaar

Taal en muziek liggen misschien wel het dichtst bij elkaar in de zogenoemde prelinguale fase, tussen 0 en 1 jaar, als baby's alle klanken in hun omgeving opvangen en zich de muziek van hun moedertaal eigen maken door imitatie. Die muziek van een taal leer je later nooit meer op dezelfde manier aan als je een tweede taal eigen moet maken. De enorme ontvankelijkheid voor taalklanken van je eerste levensjaar komt niet meer terug en een tweede taal zal dan ook nooit accentloos gesproken worden.

Taal is meer dan klank. In de taalwetenschap wordt klank de *fonologische component* van taal genoemd. Er zijn in totaal zes componenten:

1. Fonologische component (klanken).
2. Lexicale/semantische component (betekenissen van woorden en zinnen).
3. Morfologische component (vervoegingen en verbuigingen van woorden).
4. Syntactische component (zinsbouw).
5. Tekstuele component (structuur van teksten).
6. Pragmatische component (gebruiksregels van taal).

In de eerste zeven jaar legt een kind de basis van al deze taalcomponenten. Dit gebeurt altijd in dezelfde volgorde:

1. Prelinguale fase (0-1 jaar): huilen, vocaliseren, brabbelen, aanpassen aan moedertaal (fonologische component).
2. Vroeglinguale fase (1-2 jaar): woorden uitspreken, symboolbewustzijn bij het uitspreken van woorden, twee-woord-zinnen produceren, woordenschatuitbreiding.
3. Differentiatiefase (2-4 jaar): verwerving van het regelsysteem van taal (bijvoorbeeld verbuiging van werkwoorden), verdere uitbreiding van alle componenten.
4. Voltooiingsfase (5-7/9 jaar): verdere ontwikkeling van de componenten van de grammatica (woordbouw en zinsbouw).

SAMENGEVAT

Een kind maakt eerst geluid en koppelt steeds meer betekenis aan klanken. Het begint vervolgens woorden te leren, zinnen te bouwen en past daarna steeds meer grammaticale taalregels toe. Dat alles leert het niet in taallessen, maar luisterend naar en pratend met andere mensen in allerlei situaties. Taal is iets sociaals: je hebt er

andere mensen bij nodig, om naar te luisteren, om te imiteren, om van te leren, om iets van gedaan te krijgen, om mee uit te wisselen. Tussen 4 en 12 jaar gebeurt die interactie grotendeels op school, zeker bij leerlingen die niet in een taalrijk thuismilieu opgroeien. Op school beginnen de taallessen uit taalboeken. Dit is voor veel leerlingen een struikelblok, omdat de nadruk in die lessen vaak geïsoleerd op de vorm-kant van taal ligt.

● Een tweede taal leren

Voor anderstalige leerlingen op de basisschool zijn de ontwikkelingsfasen in de tweede taal hetzelfde, maar ze zetten later in. Veel van deze leerlingen starten met alle componenten van de tweede taal als ze op vierjarige leeftijd naar school gaan. Dan zijn in hun eerste taal de fonologische, lexicale/semantische, morfologische, syntactische en tekstuele componenten al grotendeels gevormd.

Ze begrijpen dat woorden een klank, vorm en betekenis hebben (componenten 1 en 2) en hebben in de eerste taal een al een relatief grote woordenschat (component 2). Ze begrijpen dat woorden soms vervoegd worden (3), zinnen volgens bepaalde regels opgebouwd worden (4) en hoe teksten in elkaar kunnen zitten (5). Voor hen kan het lastig zijn dat ze zich de andere klank van het Nederlands nog eigen moeten maken. Dit lukt nooit helemaal. Hun kennis van de eerste taal kan wel helpen bij het aanleren van de tweede, maar kan ook verwarrend werken. In de ene taal bestaan bijvoorbeeld geen lidwoorden en in de andere wel. Ook hun woordenschatontwikkeling loopt achter bij die van de eerste-taalverwervers. Dat is logisch, ze hebben minder in die taal met anderen gecommuniceerd en minder tijd gehad om woorden aan te leren.

Sinds veel NT2-leerlingen - zoals deze tweetalige leerlingen wel aangeduid worden - de scholen bezoeken, zoekt men naar manieren om hun achterstand in de tweede taal te verkleinen. Veel meer tijd besteden aan spelling en grammatica blijkt niet effectief. Gerichte aandacht voor de uitbreiding van de woordenschat blijkt wél te werken, net als het creëren van meer gelegenheid om taal actief te gebruiken in communicatieve situaties. Daarnaast moeten de NT2-leerlingen de kans krijgen om veel in de tweede taal te praten, en om de woordkennis op te doen die nodig is voor het begrijpen van de zaakvakken in het primair onderwijs (geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, godsdienst/levensbeschouwing).